

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Nemzetközi esettanulmányok

IV.

Bevándorlás, integráció és statisztika

Svédországi tapasztalatok

Illés Sándor

Azonosító szám: EIA/2007/3.2.3.1.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
A statisztikai rendszer és annak szakértői elemzése	5
A munka primátusa a sikeres integrációban – globális lépték ..	9
A munka primátusa a sikeres integrációban – európai léptékben és Svédországban.....	12
A Svédországi kontextus különlegessége	13
Integráció és az állampolgárság megszerzése.....	15
Munkaerő-piaci integráció és munkabérek.....	16
Az integráció területi aspektusai, a városrégiók és az északi területek	20
Összegzés és javaslatok a statisztikai rendszer fejlesztésére..	22
Memorandum az indikátorokról	25
Irodalomjegyzék	26

Bevezetés

Svédország több szempontból is érdekes a harmadik államokbeli migránsok és általában a migránsok integrációjának szemszögéből, a formálódó magyar migrációs politikát kialakítók számára. A jóléti mintaállam volta ellenére haszonelvű, és jól meghatározott elvek alapján történő szelekció gyakorlatát működteti a vándorok belépését, tartózkodását, beillesztését és állampolgárrá válását illetően. Kifejezetten mindent megtett a migránsok szociális turizmusának az elkerüléséért. Ugyanakkor igen korán, már az 1990-es évek elején felismerte, hogy a nemzetközi migránsokra igen nagy szüksége lesz az országnak a demográfiai átmenet második és harmadik szakaszát jellemző munkaerőbőséget követően, a gyorsan idősödő svédországi népesség jólétének fenntartásához és az ország nemzetközi versenyképességének megőrzéséhez.

Svédország helyzete annyiban sajátos még, hogy az Európai Unió kötelezettségek mellett, hallgatólagosan működteti az északi államok (nem pusztán a skandináv államok, hanem Finnország és a Balti államok) regionális együttműködését a gazdasági dominanciája következtében. Kezdeményező szerepe leginkább abban nyilvánul meg, hogy a környezete – és a többi uniós tagállam – számára bátor kezdeményezéseket tesz és a gyakorlatban végre is hajtja azokat. Felismerte, hogy 2004-et követően az újonnan csatlakozott országok munkavállalói nem fogják előzönlenni a nyugatot. Viszont a derogációtól eltekintéssel lefölözheti a kivándorolni szándékozó fiatal és magas képzettségű munkavállalókat. Migrációs politikájának célkeresztjébe a családegyesítési típusú immigráció preferálása után, az új évezredben, a munkavállalási célzatú bevándorlást tette a magas képzettségűek megszerzése érdekében. Másik irányból pedig, gondolva itt az alacsony

képzettséget igénylő állások betöltésére, a menekültügyi csatornákat nyitotta meg.

Előjáróban le kell szögeznünk, hogy az alább részletesen kifejtendő svéd integrációs modell és az azt leképező gyakorlat nem az egészében, hanem csak egyes elemeiben lehet követendő minta Magyarország számára az alábbi tényezők következtében:

- Svédország európai léptékben nagybefogadó államnak számít. Magyarországról ez nem mondható el.
- Svédország az 1950-es évek óta folyamatosan befogadó államnak számít. Magyarország 1988-ig egyértelműen kibocsátó volt. Azt követően a kibocsátás, befogadás és tranzitjelleg egyidejű jelenléte volt jellemző nálunk. A hivatalos statisztika szerint befogadóvá váltunk. A nem magyar állampolgárok mozgásai alapján, azonban a kibocsátás és a befogadás egyenlegét nem tudta megfogni a hivatalos statisztika a magyar állampolgárok cirkulációja miatt.
- Cirkulációról nincsenek információk a svédországi migrációs statisztikában.
- Svédország sem tisztán „jóléti állam”. Magyarország azonban folyamatosan távolodik a „szociális piacgazdaság” ideájától.
- Svédországban tisztázott a migránsok integrálásának területi szintje, követve az Unió szubszidiaritásra vonatkozó elvét. Magyarországon az integrációs célzatú intézkedések még mindig nem az önkormányzatok feladatának számítanak.
- Svédország, svéd gyökereket és kapcsolathálót nélkülözők irányába tanúsított migrációs vonzereje nagyobb területre terjed ki a glóbuszon, mint Magyarországé.

A statisztikai rendszer és annak szakértői elemzése

Svédország, mint északi integrációs mintaállam került a kutatás látókörébe. Az eredeti tervek szerint kutatókat, hivatalnokokat, civil szervezetek képviselőit, fogadó országbeli politikusokat és a migránsokat képviselő szervezetek vezetőivel terveztünk interjúkat minden egyes ország vonatkozásában. A kutatás szűk időintervalluma miatt, a legkisebb ellenállást tanúsító (más szavakkal fogalmazva a legnagyobb együttműködési készségű) szereplőkkel sikerült a személyes találkozást megszervezni, és az interjúkat lebonyolítani. Két kutató és két köztisztviselő reagált pozitívan a megkeresésre, ami a személyes találkozót vállalta. Szakpolitikusok és migráns szervezetek képviselőinek nem bukkantuk a nyomára.

Interjúalanyaink a következők voltak, megjelölve a professzionális kapcsolódásukat is.

- Dr. Charlotta Hedberg, oktató-kutató, tagja a „Linnaeus Center for Integration Studies” szervezetnek a Stockholm Egyetemen és az integráció területi kérdései a fő kutatási témája;
- Monika Geite, köztisztviselő, migrációs szakértő, Swedish Migration Board, Norrköping;
- Helena Svensson, vezető köztisztviselő, osztályvezető, Swedish Migration Board, Norrköping;
- Dr. Thomas Niedomysl, kutató, a vegyes házasságkötések és az integráció a legfrissebb kutatási témája, Institute for Future Studies, Stockholm.

A kutatás során rögzítettük a külföldön sorra kerülő interjúk standard struktúráját, mely alapján az alábbi egységek nem maradhatnak ki a kérdéses során:

1. Integrációs és migrációs politikai elvek a fogadó országban;
2. Az immigrációs és integrációs statisztika helyzete;
3. Az immigrációs és integrációs statisztika közeljövőbeli fejlesztési irányai;
4. Konkrét esetek és jellegzetes példák Svédországban, melyek lehetnek akár sikertelen történetek is;
5. Ajánlások a magyar integrációs politikát formálók számára az Európai Unió svéd elnöksége alatt született memorandum alapján az integrációs politika indikátorrendszerének elemeiről és a migrációs politikák hatékonyságának monitoringjáról.

Az interjú folyamán felvázoltam a Melegh Attila és Gödri Irén által kidolgozott integrációs modelleket (multikulturális, teljes asszimilációs, részleges asszimilációs, a kizárásos, a szelektíven befogadó és a transznacionális) és kértem az interjúalanyokat, hogy próbálják meg a valamelyik keretbe illeszteni a saját országuk integrációs politikájának alapvetéseit. Mind a négyen a multikulturális modellt jelölték meg, mint a svéd viszonyokra legjellemzőbbet. A választások egymástól teljesen független okából kifolyólag, továbbá, hogy a válaszadók érdeklődési köre és érdekei is kifejezetten mások voltak, nincs értelme megkérdőjelezni az első választásukat. Különösen azért nem, mert az interjúalanyoknak lehetősége volt a rangsorolásra is. Esetünkben ez azt jelentette, hogy második, harmadik, negyedik, ötödik és hatodik helyezést is megjelölhettek. Az interjút készítő próbálkozásai ellenére a teljes asszimilációs, a kizárásos, a szelektíven befogadó modellt nem tartották jellemzőnek e svéd viszonyokra. A multikulturális modell primátusát vallva, mind a négyen a transznacionális modellt tartották második

legjellemzőbbnek, melyből egyenesen és logikusan következett, hogy a részleges asszimilációs modell került a harmadik helyre.

A statisztikákat illetően megerősítették azt a köztudott tényt, hogy regiszterbázison alapulnak a makro-adatok és világosan elkülöníthetők az időszaki áramlási és az időponti állományi adatok. Azonban új fejleményként egyre több célzott felvétellel igyekeznek kitapintani a migránsok integrációjának makro-adatokból fel nem tárható jellegzetességeit. Az interjút készítő utalt a személyi azonosítással kapcsolatos magyarországi vitákra, melyek a legfőbb akadályai a hiteles statisztikák készítésének Magyarországon. A köztisztviselő interjúalanyok nem értették, hogy mi a probléma a személyi azonosítóval, hiszen az a kulcsa mindenféle közszolgáltatás elérésének is, következésképpen a migráns (akár befelé érkezik, akár kifelé megy) alapvető érdeke, hogy rendelkezzen ezzel.

Az integrációs statisztika fő fejlesztési irányaként a munkaüggyel, munkavállalási viszonyokkal kapcsolatos irányokat jelölték meg a négyből hárman. A munkavállalás kérdéskörét tehát az oktatás (nyelvtanulás), a lakhatás, az állampolgárrá válás, és a politikai jogok gyakorlása elé helyezték. Utaltak a magyarok svédországi munkavállalására melynek további tanulmányozását a figyelmembe ajánlották, mint a legtöbb használható gyakorlati példával kecsegtető részterületet.

Kérdésekre, miszerint a migránsok integrálódásának fő indikátorai elsősorban és szinte kizárólag a fogadó ország szemszögéből és érdekei szerint lettek kiválasztva, azt válaszolták, hogy ez így van rendjén. Felvetésemre, mi szerint a migránsok értékeit, attitűdjeit, önértékelését is bele kellene venni az integrációt mérő indikátorok közé a négyből már csak ketten fejeztek ki egyértelmű helyeslést. Ez annál is érdekesebb volt, mivel a jelenlegi svéd elnökség alatti, indikátorokról és az integrációs politikákról szóló október elsejére datált memorandumban (EU Memorandum, 2009) nem szerepelnek a migránsok önértékeléséről,

értékeikről és attitűdjeiről szóló „puha mutatók”. Ugyanakkor a migránsok integrációját taglaló statisztikai zsebkönyvben (INTEGRATIONSVERKET, 2006) egy egész fejezetet szántak a migránsok integrációval kapcsolatos attitűdjeire. Igaz ez a zsebkönyv utolsó fejezete volt.

Konkrét, egyedi és érdekes sztorikkal kevéssel szolgáltak. Jelen helyen egy történetet adok elő. Monika Geite említette, hogy 2007. december 15-től megkönnyítették a műszaki végzettségűek bejutását és munkavállalását, amelynek eredményeképpen informatikusok és mérnökök érkeztek Kínából, Thaiföldről, Szerbiából és ami meglepő, az Egyesült Államokból. Ez utóbbi csoport, bár az USA állampolgára volt, eredetüket tekintve többségében Ázsiából eredtek útra egykoron. Kérdésekre, hogy indiai számítás-technikusok miért nem voltak nagyobb számban azt válaszolta, hogy az USA és Németország már korábban kivetette a hálóját rájuk. Ajánlásaikat követve, az időkorlátok szűkössége miatt, a magyarok svédországi munkavállalásának nyomába eredtem, hiszen az interjúalanyok a munkát és annak tényezőit és kontextusát tekintették a legfontosabb beilleszkedési faktornak. A magyarok svédországi munkavállalásának legújabb tapasztalatait nem tekinthettem önmagukban. Legalább a tíz 2004-ben csatlakozott állam kontextusába kellett helyeznem a honfitársainkat.

Nem feledkezhettem meg a demográfiai öregedés folyamatáról sem, hiszen a népesség öregedési folyamatának felgyorsulása a fejlett országokban, szinte szükségszerűen vezet az eltartási arányok romlásán keresztül a külföldi munkaerő fokozott igénybevételéhez. A magasan képzettek és a szakképzetlenek iránt meglóduló kereslet a bevándorlási korlátok fokozatos oldódását kényszeríti ki. Az öregedés következtében közvetetten, több áttételen keresztül előálló munkaerőhiány az egész munkapiacot érinti, azonban az egészségügyi személyzet iránti munkaerőigény direkt módon fog növekedni a hosszabb életűség következtében.

A munka primátusa a sikeres integrációban – globális lépték

A bevándorlási statisztikák alapján és a vonatkozó szakirodalom szolgáltatta releváns információkból kirajzolódott, hogy az általunk vizsgált ország nem elsődleges célterülete a Magyarországról kiinduló munkaerő-migrációnak. Ugyanakkor olyan sajátosságokkal bírhat a svédországi bevándorlás 2004-2006 közötti legjellegzetesebb hulláma, az ottani munkavállalás, tényezői, melyek az eredet országai kutatások és társadalmi cselekvés számára is érdekes lehet a közeljövő folyamatainak kitapintása és az integrációs jellegzetességek kitapintása érdekében.

A továbbiakban tehát Svédország magyar munkavállalóit vesszük górcső alá, a fogadó országbeli adminisztratív adatforrások és ottani, helyi célfelvételek alapján. Kutatási cél ez esetben tehát a hasznos és alkalmazható analógiák felfedezése volt, melyek alkalmazhatók lehetnek egy másik ország, nevezetesen Magyarország és egy jogi szempontból más népességkategória, nevezetesen a harmadik államokbeli migránsok integrációjának mérése és a foglalkoztatottsággal kapcsolatos nemzeti indikátorok kidolgozása szempontjából. Meg kell említenünk, hogy kutatásunk időzítése szerencsés volt, hiszen a migránsok integrációjának tárgykörében, más szavakkal fogalmazva, kérdéskörében, az utóbbi két évben több svédországi tanulmány is született. Igaz a fogadó országban nem specifikusan a magyarokra voltak kíváncsiak, hanem általában az újonnan csatlakozott 10, majd 12 ország munkavállalóira. Ez azonban a fentebb megfogalmazott kutatási cél eléréséhez még hasznosnak is bizonyult, hiszen a harmadik állampolgárok szub-populációját sem tekinthetjük egységesnek. Azok is differenciálódnak küldő országok (küldő nagyrégiók), a fogadó országtól való földrajzi, gazdasági és társadalmi távolság szerint.

Az új évezred első évtizedében a munkaerő-vándorlással foglalkozó demográfiai és migrációs szakirodalom fő áramlatai a magasan képzettek világléptékű mozgásának a tanulmányozására és a kifejezetten letelepedési cél nélküli munkaerőmozgás, tehát az ideiglenes vagy más szavakkal fogalmazva szezonális mozgások feltárására irányultak. Az egész glóbuszra kiterjedő folyamattá válik, hogy a jól-képzett szakemberek nemcsak megfelelő információk birtokában vannak, hanem az egyes, szelektív migrációs politikát folytató fejlett fogadó országok (pl. az Egyesült Államok, Ausztrália vagy Kanada) vonzzák is őket. Migrációjukat és munkavállalásukat kifejezetten ösztönözik. A magasan kvalifikált szakemberek kivándorlása („brain drain”), ellen a potenciális kibocsátó ország aligha tehet valamit, annál is inkább, mert napjainkban, a világgazdaság globalizációs folyamatainak eredményeképpen, különösen a transznacionális vállalatok térnyerése következtében, egyre több a nemzetközi cégeken belüli, de a nemzetállam határán túlnyúló munkaerőtranszfer köntösébe bújtatott vándorlás. A légi közlekedés liberalizációja és olcsóbbá válása, egyre inkább lehetővé teszi a magas képzettséggel együtt járó magas jövedelműek napi-heti periodicitású nagy földrajzi távolságokat átölelő ingázását, munkahelyük és szokásos lakóhelyük között. Nem véletlen tehát, hogy az agyelszívás szakirodalma exponenciális mértékben bővül, s az utóbbi időben – minden bizonnyal összefüggésben a világgazdaság globalizációs folyamataival – az erre való reagálás is egyre nagyobb figyelmet.

A munkáltatók a specifikus igényeiket kielégítő világméretű munkaerő toborzás eszközéhez fordulnak. Az ideiglenes vándoráramlások növekvő mértéke a transznacionális mozgások értelmezési keretébe helyezhető, mely a globalizáció egyik jellegadó szimptomájaként fogható fel. A világgazdaság rendszerében már nem egyszerűen csak transznacionális áramlásokról van szó, hanem egy magasabb szervezettségű áramlásrendszerrel, a cirkulációval lehet leírni a tanulmányban is bemutatott multinacionális vállalatokon belül, vagy közöttük lezajló

munkaerő-transzfereket és az ismétlődő egyéni szintű mozgásokat. Kimutatható, hogy az európai államok is bekapcsolódtak a magasan képzett munkavállalók megszerzéséért folyó globális versenybe. Nem csak az Európán kívüli fejlett országok a versenytársai az Európai Unió tagállamainak, hanem azok egymásnak is konkurensei. A magasan képzettek mozgása nem egyszerűen csak a migrációs politikák tárgykörébe tartozik, hanem része lett a nemzeti technológia- és gazdaságfejlesztési politikáknak is. Bizonyos szaktudások és végzettségek olyannyira specifikussá váltak vagy csak rövid ideig alkalmazhatók lettek, hogy azok hordozói nemzeti vagy integrációkon belüli forrásból már nem biztosíthatók, következésképpen globális merítés szükséges a megszerzésükhöz. Generális trendnek tekinthető, hogy a világméretben hasznosítható szaktudások és végzettségek köre egyre bővül, így ez kihívást és lehetőséget is teremt egyben az egyes országok számára. A fejlett államok szinte egymástól függetlenül egyszerre vezettek be a bejutást könnyítő eljárásokat és egyéb gazdasági típusú ösztönzőket a magasan képzettek megszerzéséért. Franciaországban például ún. „tudományos vízum-típust” vezettek be a tudósok becsábításának megkönnyítéséért az Európai Gazdasági Térségen kívüli országokból. Németországban hasonló céloktól vezérelve, a számítástechnikai szakemberek részére vezettek be az egyesült államokbelihez hasonló zöld kártyás rendszert. Svédország és Hollandia már nem csak a kontinensen kívüli munkaerőt célozt meg akkor, amikor rendkívül magas jövedelemadó kedvezményeket biztosított a magasan képzettek részére. Sőt, Svédországban 2007. december 15-től, a munkáltató a Migrációs Hatóságon keresztül közvetlenül rekrutálhat munkaerőt az Európai Gazdasági Térségen kívülről. Lényeges változás, hogy nincs szükség a svéd munkapiaci és migrációs hatóságok előzetes beleegyezésére. Az azóta eltelt egy évben a hozzávetőlegesen 2 ezer jelentkezőnek a felét elutasították. Ez meglehetősen magas arány. Vélhetően az alacsonyabban képzeteket tartották távol az országtól. mivel például a bebocsátást

nyerők között több mint 400 fő magasan képzett szakember volt, amiből 274 fő többségében Indiából származó IT specialista volt.

Mahroum (2001) az Egyesült Államok, Ausztrália és Kanada gyakorlatában is kiemeli az egyre szelektívebbé váló im-migrációs politikákat. Az Európai Unió tagállamai számára akkor lát lehetőséget a magasan képzettek globális piacán történő nagyobb mértékű merítésre, ha egységes, tehát közösségi léptékű nemzetközi migrációs politikát alakítanak ki. Egységes az egész Unió területére szóló munkavállalási engedély kialakítását javasolta már 2001-ben. Véleménye szerint, ez nélkül a tagállamok egymás vetélytársai lesznek a globális piacon, és a kis és közepes országok vesztesre lesznek ítélve a hagyományosan nagybefogadó államok támasztotta konkurenciával szemben.

A munka primátusa a sikeres integrációban – európai léptékben és Svédországban

Az 1990-es évek végétől, az Európai Unió intézményeiben lezajlott fejlemények, eredőjüket tekintve abba az irányba mutattak, hogy az integráción belül tovább erősödött a közösségi, egységes bevándorlási politika kialakítására irányuló szándék. Ez egyértelműen azt jelentette, hogy az egyes tagállamok szuverén migrációs politikájának mozgásteret szűkülni fog. E megállapítás természetesen a mindenkori csatlakozó államokra is vonatkozik. A demográfiai realitások (öregedő népesség, a nemzetközi migráció fő népességnövekedési faktorrá válása), a szociális- és nyugdíjrendszerek fenntarthatósága és általában a jólét megőrzése szempontjából a bevándorlást ösztönző migrációs politikákra van szükség. Ha lehetséges a jelenlegi helyzethez képest inkább több legális bevándorló munkaerőre, mint kevesebbre. Tehát egyértelműen paradigmaváltásra volt szükség a tagállami és a közösségi migrációs politikákban egyaránt az új évezredben. Az Unió külső határain kívülről induló migráció

nagyságrendjének, összetételének, hatásainak vizsgálata jelentősen felértékelődött az Unión belüli mozgásokkal egyidejűleg. Az Unión belüli és azon túlmutató nemzetközi vándorlás összehatása, a célok, a hatékonynak vélt eszközök, a várható következmények határozzák meg azt, hogy hogyan milyen irányban alakul az Unió egészének migrációs politikája.

A Svédországi kontextus különlegessége

Megállapítható, hogy a derogációtól eltekintő Svédországban már 2004-ben (4232 fő) majdnem megduplázódott az újonnan csatlakozott országokból származók száma a megelőző 2003-hoz (2381 fő) képest. A 2005-ös évet enyhe növekedés jellemezte 5559 fő érkezésével, majd 2006-ban jelentős növekedés következett be a 9198 bevándorló érkezésével. A 2007. évben sem állt meg a bevándorlók számának emelkedése, azonban a növekedési ütem a 2005. évhez hasonlóan lefékeződött.

A bevándorlási volumen felfutásával párhuzamosan a 2004. május 1-jén csatlakozott tagállamok polgárainak kivándorlása is megnövekedett. Ha a 2001. évet tekintjük bázisnak, akkor a bevándorlók száma megötszöröződött a kivándorlóké pedig csak 2,5-szörösére nőtt. Mivel a bázisévben a kivándorlók mennyisége kevesebb, mint harmada volt a bevándorlókének ezért feltételezhetjük, hogy 2008-ra jelentős számú új bevándorló halmozódott fel az EU-10 tagállamokból Svédországban. (Sajnos ezen adatbázis ismeretében nincs információnk arról, hogy a kivándorlók hazatértek-e küldő országukba vagy más országba távoztak.) Hipotézisként feltehető, hogy a harmadik országba távoztak nagy része a munkaerő szabad áramlásának korlátozásától szintén eltekintő Egyesült Királyságba és Írországba távozott.

Abszolút mértékben is, és ha a küldő ország népességszámától eltekintünk, akkor is Lengyelországból érkezett a legtöbb bevándorló

Svédországba. Abszolút és relatív értelemben egyaránt a közeli balti-tagállam, Litvánia, áll a második helyen, azzal a baltikumi specialitással, hogy a nők aránya egyensúlyban volt a férfiakéval. Az abszolút sorban Magyarország került a harmadik helyre, megelőzve Észtországot és Lettországot. A népességnagyság torzító hatásának kiküszöbölése után azonban a két északi állam maga mögé utasította Magyarországot. Érdekes, hogy Csehország, Ciprus, Málta, Szlovákia és Szlovénia állampolgárainak érdeklődését egyáltalán nem keltette fel az új lehetőség. Lengyelország első helye nem meglepő, hiszen az Európai Unió régi tagállamainak nagy részébe is onnan bocsátották ki a legtöbb nemzetközi vándort. Az egykori Szovjetunió balti tagköztársaságai esetén a földrajzi és az elérési időbeli közelség egyaránt szerepet játszott, „az északi szolidaritás” érzetének kihasználása mellett. Magyarország viszont nem volt nagy kibocsátó, nincs is közel Svédországhoz, és meg az „északi szolidaritásnak” sem lehetett kedvezményezettje. Milyen tényezők okozhatták akkor a jelentős számú magyar Svédországba érkezését? Nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy az 1956-ban és utána kivándorolt, Svédországban élő magyar diaszpóra biztosította azokat az információkat és kapcsolati hálókat, aminek hitelességét és a biztonság nyújtásának érzetét kihasználva jelentős számú honfitársunk útra kelhetett. A nemi arányok változásából arra lehet következtetni, hogy a korábbi döntően családegyesítési célzatú női bevándorlási többletet felváltotta a munkavándorlási motivációjú férfitöbbletű bevándorlás. Ez az általános tendencia Magyarország esetében is érvényes, hiszen 2006-tól fogva a férfiak száma meghaladta a nőkéét.

1. táblázat: A Svédországban tartózkodó Magyarországon születettek nemek szerint 2000 és 2007 között (fő)

Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Férfi	7192	7126	7052	6947	6833	6757	6798	6979
Nő	6935	6901	6883	6847	6839	6843	6913	7078

Forrás: Statistics Sweden 'Statistikdatabasen'

A 2. táblázat azt mutatja, hogy csak 2006-tól növekedett meg enyhe mértékben a Magyarországon született egy évnél hosszabb ideig huzamosan tartózkodó népesség. Valószínűsíthető, hogy a Magyarországról bevándorlók egy évnél rövidebb idejű tartózkodási és munkavállalási engedélyek birtokában léphettek be az országba és ezeket évről évre ugyanazon bázishoz tartozó személyek hosszabbították meg. Nem lehetetlen, hogy ez esetben cirkulálókkal van dolgunk. Következésképpen csak az éves növekményt alkothatták az „új bevándorlók”. Az egy éves időtartamnál hosszabb ideig csak kevesen maradtak folyamatosan. Ennek következtében összesen 14 ezer magyarországi születésű személy szerepelt a Svéd Statisztikai Hivatal nyilvántartásában.

Integráció és az állampolgárság megszerzése

A nagyságrendek tekintetében megállapítható, hogy a huzamosan tartózkodó magyar állampolgárok száma hozzávetőlegesen ötöde a Magyarországon születettekének. A legfrissebb trend azonban ugyanaz, mint a Magyarországon születettek esetében. Nevezetesen a jelentősebb növekedés csak 2006-tól indult meg. Ha ezen tendenciák állandósulnak, akkor a nemi arány tekintetében lassan a nőtöbbség erodálódni fog mindkét bemutatott migráns szubpopulációban.

A magyar állampolgárok számát nem csökkenti jelentősen a svéd állampolgárrá válás. Az alábbi negyedik tábla az sugallja, mintha 2002–2003-tól inkább szigorodtak volna svéd állampolgárrá válás körülményei, mintsem enyhültek.

2. táblázat: A svéd állampolgárságot szerző magyar állampolgárok száma 2000 és 2007 között (fő)

<i>Együtt</i>	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Férfi	43	134	137	89	42	53	67	34
Nő	59	254	255	151	94	98	100	57

Forrás: Statistics Sweden 'Statistikdatabasen'

Az állampolgárrá nyilvánítottaknak jellegzetes nemek szerinti struktúrája figyelhető meg. A nők száma minden egyes évben meghaladta a férfiakét. Nagy valószínűséggel családformálódási, mint családegyesítési okok játszhattak közre ezen stabilnak tekinthető viszonyok kialakulásában. Nem zárható ki azonban a már régóta Svédországban tartózkodó munkavállalók svéd állampolgárságra törekvése sem.

Munkaerő-piaci integráció és munkabérek

Az utóbbi 30–35 év általános jellemzője volt, hogy a bevándorló eredetűek munkabérei a helyben születettekhez képest folyamatosan alacsonyabbak voltak. Az immigránsok azonban nem alkotnak egységes csoportot. Így célszerű megkülönböztetni a munkavállalási célból beérkezettek foglalkoztatását és munkabérét a nem gazdasági célból érkezőktől, hiszen a tisztán gazdasági célból érkezőktől elvárják, hogy amennyiben többé már nincs szükség rájuk, akkor önként hazatérjenek. A nem gazdasági immigráns csoportba tartoznak a legkülönbélebb családi motívumokkal érkezők és a humanitárius segítséget kérők. Tág értelmezésben még ide sorolhatók a diák, nyugdíjas státusban tartózkodók is.

Az immigránsok munkabéreit sokkal érzékenyebben érintik a gazdasági környezet változásai. Krízis időszakban nagyobb mértékben zuhannak a hazai munkaerő bérénel (eltekintve a magasabb mértékű munkanélkülivé válástól), gazdasági fellendülés idején pedig kisebb mértékben

emelkednek. Jelentős befolyással bír még a munkabérekre, hogy milyen hosszú idő óta tartózkodik a bevándorló a fogadó országban. Kimutatták, hogy minél hosszabb idő óta tartózkodnak a bevándorlók Svédországban, átlagbérük annál közelebb kerül helyben született munkatársaikéhoz és annál inkább szakad el később érkezett sorstársaikétól. Meg kell azonban jegyezni, hogy az 1990-es évektől, az immigrások átlagbérét jelentősen lehúzták a nem gazdasági motivációból érkezők (menedékkérők) svédországi alacsony munkabérei. A jövedelem különbségek tehát egyrészt az alacsonyabb munkabérekből másrészt az alacsonyabb foglalkoztatásból eredtek. A bevándorló férfiak foglalkoztatási hátránya gyorsabb mértékben csökkent, mint a bevándorló nőké. A bevándorló férfiak munkából származó jövedelme nagyobb mértékben szakadt el a helybeliektől, mint a bevándorló nőké (Lundborg, 2007).

A svéd 16–64 éves korú népesség foglalkoztatottsági rátája 2005-ben és 2006-ban is jóval magasabb volt, mint az újonnan csatlakozott országokban születetteké (74,4% és 58,8% illetve 75,2% és 58,6%). Ez a különbség nem számít kuriózumnak az Európai Unióban, hiszen a bevándorlók gazdasági aktivitása rendszerint kisebb a fogadó populációnál. Ez miatt a bevándorlók munkapiaci felzárkóztatása kiemelt integrációs feladat a fogadó országokban. Nincs ez másképpen Svédországban sem. A nemi különbségek hasonló mintázatot mutattak mindkét népességcsoport esetében. A nők foglalkoztatási aránya hozzávetőlegesen 2 százalékponttal volt alacsonyabb, mint a férfiaké. Nem állapítható meg tehát nemi diszkriminációra utaló jel a bevándorlók körében, hiszen a bevándorló nők foglalkoztatási „hátránya” a bevándorló férfiakéhoz képest ugyanakkora, mint a svéd nőké a svéd férfiakhoz képest. A nők alacsonyabb foglalkoztatása azonban nagy valószínűséggel specifikus nemi szerepeikből, úgymint a gyermekvállalással kapcsolatos tevékenységekből, illetve a háztartásbeli státus magasabb arányából is következhet. A kis esetszámot képviselő máltai adatoktól eltekintve a magyarországi születésűek foglalkoztatottsága, a negyedik legmagasabb a

mennyiségi sorban. Az egykori Csehszlovákia, Szlovénia és Lengyelország adatai magasabbak. (A 2006. évi 66,9%-os magyar adat hibás az 1. táblázatban, hiszen a nemek szerinti értékeknek megfelelően valahol az 58,6% és az 57,0% között kellene elhelyezkednie). A magyarokhoz képest, egy fokkal kisebb nagyságrenddel bírnak a csehországi és a litvániai születésűek. Jelentősen lemaradtak tőlünk viszont az Észtországban, Lettországban és Szlovákiában születettek. A nemek közötti átlagosan 2 százalékpontnál jelentősebb különbségre a Cseh Köztársaságban születetteknél bukkanunk (10 százalékpontnál nagyobb különbség), továbbá a litvánoknál és a szlovéneknél. Igen érdekes, és egyben kuriózumnak számít, hogy a Lettországban született nők foglalkoztatása jóval magasabb, mint a Lettországban világra jött férfiaké (48,3 % és 43,6% 2005-ben, illetve 48,6% és 43,3% 2006-ban). A magyarországi születésű férfiak és nők nem mutattak semmi kivételességet. A nemi különbségeik besimultak az átlagba, ami a férfiak hozzávetőlegesen 2 százalékponttal magasabb foglalkoztatását jelenti. Bár két év adataiból nehéz a dinamikára következtetni, mégis nagy bizonytalansággal az feltételezhető, hogy az egyre növekvő számú családtag következtében nem várható, hogy javulni fog az új tagállamokból származók aktivitási aránya, mely a régi bevándorlókhoz képest jóval alacsonyabb. Semmi okunk sincs azt feltételezni, hogy ez a hipotézis nem tehető fel a Magyarországon születettekre.

A foglalkoztatottak körében a svéd munkaidő óráinak száma hozzávetőlegesen 3 órával volt magasabb, mint az új tagállamokban (EU-10) születetteké. Talán az új tagállamok polgárainak részmunkaidőben való foglalkoztatása okozhatta ezt a különbséget. A Magyarországon születettek munkaidő óráinak száma meghaladta az EU-10-es átlagot mind a két évben. Sőt 2005-ben még a svéd átlagot is (129,0 óra, illetve 127,4 óra). Tehát nem lehetetlen, hogy a részmunkaidős foglalkoztatás nem igazán jellemző a magyarok körében. A svéd férfiak a vizsgált két hónapban 25,1 órával dolgoztak többet 2005-ben és 20,8 munkaidő órával

többet 2006-ban a megfelelő női populációhoz képest. Az újonnan csatlakozott országokban születettek körében is a férfiak dolgoztak hosszabb ideig (igaz alacsonyabb bázison), azonban a két nem közötti különbség mérsékeltebb volt, 19,6 óra 2005-ben és 17,4 óra 2006-ban. A munkaórák tekintetében különlegesen értékes adatredukcióra is mód nyílt. Nevezetesen el lehetett különíteni a 2004 májusa után érkezőket, tehát közvetlenül is mérni lehetett a derogációról való lemondás hatását a munkaidő hossza esetében. A 2004 májusa után érkezők kifejezetten munkaorientáltak tekinthetők, hiszen a svédektől jóval hosszabb munkaidőben dolgoztak (2005-ben havi 10,8 órával hosszabban és 2006-ban 2,4 órával többet dolgoztak). Mivel formális munkavégzésről volt szó egy rendkívül szabályozott piacon, ezért fel sem tételezzük, hogy a hosszabb munkaidő ledolgozása nem a munkavállaló saját elhatározásában rejlett volna, hanem rákényszerítették arra. A rendkívül magas átlagértékeket nagyjából a férfiak túlmunkája adta. 2005-ben, egy átlagos 2004 májusa után érkező férfi, 27,1 órával dolgozott többet, mint egy átlagos 2004 májusa után érkezett nő. A robosztus különbség nem hogy csökkent volna 2006-ra, hanem tovább emelkedett 29,1 órára, ami már több mint 3 munkanapnak felel meg. Az egyes országok közötti különbségeket sajnos csak a durvább bontásban (a 2004 májusa előtt és után érkezőket összemossa) közölték. Ez alapján megállapítható, hogy a Magyarországon születettek munkaideje – a fentebb már megindokolt Málta esetétől eltekintve –, a Cseh Köztársaságból, Lengyelországból és Szlovéniából érkezőkkel egyetemben a legmagasabb. Érdekes, hogy a foglalkoztatottsági rátához hasonlóan a munkaórák számát tekintve is Litvánia és Szlovákia az átlagot jelentősen alulmúlva, kullog a sor végén. A Magyarországon született férfiak és nők közötti munkaidő különbség mindkét vizsgált évben az átlag alatti volt (2005-ben 14,7 óra a 19,6 órához képest, 2006-ban pedig 12,6 óra az átlagos 17,4 óra különbséghez viszonyítva). A közeljövőre vonatkozóan feltételezhetjük, hogy a nagyszámú eltartott következtében a tíz új tagállamból érkezett, Svédországban foglalkoztatásba levő férfiak munkaideje jóval hosszabb

marad, mint a kibővítés előtt érkezőké, tehát a Svédországban mért átlagba való belesimulásra középtávon lehet csak számítani.

Az integráció területi aspektusai, a városrégiók és az északi területek

Általában a vidéki és a ritkán lakott északi területek munkaerő-forrása számára a demográfiai és azokon belül a migrációs folyamatok kulcsfontosságú tényezőkként szerepelnek. A korstruktúra torzulásait nagyrészt a migrációs folyamatok okozták, és kiegyenlítésükben is a vándorlási folyamatokkal célszerű operálni, hiszen a termékenység munkapiacra gyakorolt közvetlen hatásai csak középtávon jelentkeznek, a halandóság javulása pedig a második demográfiai átmenet viszonyai között az idősök hosszabbéletűségében játszik szerepet és közvetve teremt munkát. A migráció fentebb vázolt hatása felerősödik, minél kisebb lesz a vonatkoztatási területünk és annak népességszáma, hiszen a bevándorlással és kivándorlással rögtön megváltozik a népességszám és a népességstruktúra. A vidéki és a ritkán benépesült északi területekről folyamatos volt a fiatal aktívkorúak eláramlása Svédországban. Ennek helyettesítésére közel negyedszázadnyi időtartam szükségeltetik, ha a helyi termékenység növelésével operálnak. A gazdaság működéséhez és társadalmi életviszonyok fenntartásához azonban gyors és hatékony megoldások szükségesek. Ezen fentebb vázolt folyamatok következtében felértékelődnek a térbeli mobilitási folyamatok, melyek között a migrációnak kiemelkedő szerepe lehet – állapítja meg Amcoff és Westholm (2006). Migrációs forrásul pedig nem csak a svédországi népesség szolgál, hanem a nemzetközi vándorok is. Mivel a többi északi ország (Finnország, Norvégia) is hasonló problémákkal küzd, ezért a lassan hagyományosnak tekinthető északi együttműködés e területen nem fejtheti ki szinergikus hatását. Más országok munkaerőforrása felé kell fordulni, ahogyan tette

ezt Svédország az Európai Unión belül a derogációról való igen korai lemondással.

A jelenlegi folyamatok extrapolációjával operáló népesség előreszámítások pedig sok kistérség számára törékeny és sérülékeny demográfiai jövőt mutatnak. Márpedig a jelenlegi regionális politikai irányelv nem segíti a lemaradó területeket. A „növekedés és fejlődés mindegyik Munkapiaci Területi egységben” elv egyértelműen a városrégiókat helyezi előtérbe és gátolja a redisztribúciós folyamatokat.

Az északi területek számtalan természeti környezeti előnnyel bírnak a városrégiókhoz képest. Ezek az egészségmegőrzés szempontjából nem elhanyagolható tényezők és a nyugodt életvitel hangsúlyozása letelepedési támogatásokkal kombinálva vonzóbbá tehetnék a rurális és északi területeket. A fenti lehetőségeket figyelembe véve a szerzők azt a konklúziót vonták le, hogy a munkaerőhiány ellen, a leghatékonyabbnak látszó megoldás a külföldi munkaerő rekrutálása lenne, még ha azok nem is a szomszédos országokból származnak. Az északi rurális területek népességcsökkenése és robbanásszerűen idősödő demográfiai struktúrája ki fogja kényszeríteni az odavándorlások ösztönzését, erősítette meg Westholm (2003), hiszen fenntarthatatlan az a helyzet, hogy bizonyos északi rurális régiókban a munkaerőforrás már arra a szintre esett vissza ami a helyi közszolgáltatások (gyermekgondozás, egészséggondozás, idősgondozás) zökkenőmentes működését sem teszi lehetővé (Oloffson 2005).

További kérdés az, hogy milyen mechanizmusokkal lehetne e távolból érkező munkaerőt a célország igényeinek megfelelő fogadó területek felé terelni (Amcoff–Westholm 2006).

Összegzés és javaslatok a statisztikai rendszer fejlesztésére

Az integrációs politika elvei az alábbiak Svédországban: egyenlő jogok, lehetőségek és kötelezettségek tekintet nélkül az etnikai és kulturális háttérre; a sokszínűség társadalmi elfogadása; a társadalom alapvető demokratikus értékeinek elfogadása és aktív és felelős tevékenység azok érvényesüléséért.

A bevándorlási és integrációs statisztika fejlett és cizellált szerkezetű Svédországban és közel sem olyan jellegzetes a harmadik országbeli bevándorlók elkülönítése a többi migráns csoporttól, mint amit Magyarországon sugallnak a pályázati kiírások. Az interjúalanyok rendkívül nagyfokúnak ítélték meg a státuszváltozásokat, aminek követése ott nem jelent problémát az egységes személyi azonosító következtében. A regiszterbázisú makro-adatok mellett célzott felvételekkel igyekeznek megragadni az aktuális problémákat. Rendkívül érdekes a migrációval foglalkozó szervezetek munkamegosztása az integráció fokának mérése, értékelése, a gyakorlati változtatási javaslatok nyilvánosságra hozatalának (tehát társadalmi szondázásának) módszerét illetően. A regiszterbázisú adatgyűjtést ott is köztisztviselőket alkalmazó szervezetek végzik. A regiszterek összekapcsolásával elvileg minden egyes napon képesek a legkülönbélebb migráns statusukra vonatkozó „kis népszámlálásokat” tartani. Az adatrendszerek hiányosságainak feltárásában azonban már szerepet kapnak a külső nem köztisztviselők is, gondolva ez alatt leginkább a kutatói-oktatói réteget. A hiányosságok kiküszöbölésére, a szükségszerűen újratermelődő megválaszolásra váró kérdések vizsgálatára azonban már specifikus felvételeket indítanak útjukra, melyeknek mintavételi bázisa valamelyik regiszter. Tehát, ezzel a megoldással visszacsatolási mechanizmusok kialakulására építő rendszerek alapjait fektetik le és a szereplők egymásrataltságát is

biztosítják. Egy példa erre az újonnan érkezett bevándorlók kiközvetítési mechanizmusainak finomítása az építőipari vállalatokhoz. Ehhez szükség van az újonnan érkezettek személyes megkérdezésén túl a munkáltatói szándékok feltérképezésére is, a kereslet és a kínálat harmonizálása érdekében.

Az immigrációs és integrációs statisztikájuk közeljövőbeli fejlesztési irányai között egyértelműen a munkaerő-áramlásra koncentrációt jelölték meg négyből hárman. Kifejtették, hogy a foglalkoztatottság mértékében a munkanélküliségi rátákban, a munkabérekben, a munkaidő hosszában még mindig jelentős a migránsok lemaradása az ekvivalens svéd népességhez képest. A maradék egyedül interjúalany a saját kutatási témájának jövőbeli felfutását várta: nevezetesen a vegyes házasságokét. A magasan képzettek Svédországba vonzásának eredményeit sikertörténetként értékelték. Megjegyezték, hogy a beilleszkedési problémák a körökben fordulnak elő a legritkábban. Sikertelen történetek leggyakrabban a svéd nyelv elsajátítása kapcsán fordultak elő

A magyar statisztikai rendszer fejlesztése és a jövőbeli integrációs politikát formálók számára ajánlásaik a következők voltak:

- A magyar nyelv elsajátításának kívánalmából ne engedjenek
- Az egységes személyi azonosító nem antidemokratikus eszköz. Használatával pontosabbá tehetők lennének az adminisztratív bázison nyugvó migrációs makro-statisztikák. A célorientált, gyorsan megvalósítható migrációs felvételek pedig, a legjobb kiegészítő információi a makro-statisztikáknak.
- Európai Unió svéd elnöksége alatt születendő indikátorrendszerrel kapcsolatban megjegyezték, hogy nemzeti indikátorrendszer lehet annál sokkal gazdagabb is.

Svédország esete kiváló példa a személyek szabad áramlását nem korlátozó politikai gyakorlat kiváltotta következmények tanulmányozására.

Az új bevándorlóknak a fogadó állam munkaerőpiacára gyakorolt hatás-együttese – mindössze három tényezőre korlátozva vizsgálódásainkat – függ a bevándorlók nagyságrendjétől, összetételétől és a fogadó állam gazdaságának működésétől. Megállapítható, hogy megnövekedett az új tagállamokból származó bevándorlók száma. Az emelkedés mértéke még így is elmaradt a legszerényebbnek tekinthető becslésektől. A kivándorlást ösztönző taszító erők nem váltottak ki ugrásszerűen növekvő eláramlást az eredet-országokból. A többségében családegyesítési keretben érkező nőket 2006–2007-ben már felülmúlták a férfiak, amiből a munkavállalással kapcsolatos motívumok felerősödésére lehet következtetni. Ezt támasztja alá, hogy a fiatal aktívak (20–34 évesek) részaránya az egyébként is magasnak tekinthető szintről tovább emelkedett. Áttérve a fogadó állam munkapiacának releváns tényezőire, Gerdes és Wadensjö (2008) megállapították, hogy kevés az új immigránsok számára betöltendő álláshely képződött Svédországban. Az újonnan bevándorló férfiak munkaideje hosszabb volt, mint a Svédországban született immigránoknak tekintetüké. Azonban átlagos havi munkabérük – nem várt módon – magasabb volt a régebben érkezett bevándorlókénál. A magasabb munkabér kialakulásában szerepet játszhatott, hogy a 2006–2007-ben érkezők iskolai végzettségi szintje magasabb volt a referencia csoporténál. Kedvezőbb iskolai végzettségükben a kohorsz hatás és a befogadó állam igényeinek szelektivitása tükröződött. Túlnyomórészt fiatalok lévén, hosszabb időt töltöttek el az eredet országokbeli iskolapadokban. Iskolázottságuk, képzettségük ellenére, a mezőgazdaságban és az építőiparban felülreprezentáltak és alulreprezentáltak az oktatásban (például rendkívül kevés a tanár közöttük). Bár az új érkezők felülreprezentáltak a szociális segítségnyújtás különböző, pénzfizetéssel nem járó, formáinak igénybevételében, azonban alulreprezentáltak a jövedelemnövelő támogatásokhoz való hozzájutásban. A fenti következtetések a legálisan és folyamatosan foglalkoztatottakra vonatkoznak. A legkülönbébb időintervallumokban cirkulálók, a szezonálisan foglalkoztatottak, az

alkalmanként munkát vállaló háziasszonyok és diákok kívül álltak a megfigyelési körön, következésképpen okozhattak olyan irányú szelekciós hatást, ami a fentebb felvázolt kedvezőnek tekinthető állapot kialakulásában közrejátszhatott. Akiktől pedig a svéd jóléti állam a leginkább tartott, nevezetesen a „szociális turisták” meg sem érkeztek ez ideig (Gerdes–Wadensjö 2008).

Memorandum az indikátorokról

A jelenlegi svéd elnökség alatti, a beilleszkedéssel kapcsolatos indikátorokról és az integrációs politikákról szóló október elsejére datált memorandumban (EU Memorandum, 2009) a melléklet tartalmazza a politikának javasolt beavatkozási területeket (amik gyakorlatilag az integráció dimenzióinak felelnek meg). Ezek a területek gyakorlatilag megtalálhatók a svéd integrációs éves jelentések fejezeteiként is (Integration Report, 2005; SULCIS, 2008), továbbá az integrációs statisztikai zsebkönyv (INTEGRATIONSVERKET, 2006) egyes fejezeteiként is. Ha a fejezetek sorrendjét egyfajta fontossági sorrendnek tekintjük, akkor 2009-re némi hangsúlyeltolódás következett be a foglalkoztatás javára az oktatás addigi primátusához képest a memorandumban. A prioritás megváltozása valószínűleg összefüggésben lehetett azzal, hogy munkavállalási migráció meglődulása következtében a családegyesítési célzatú mozgások visszaszorultak. Az integrációs jelentésekben addig külön tárgyalt jövedelmi, lakhatási és egészségügyi kérdéseket összevonták egy társadalmi beágyazottsági (social inclusion) öszvér kategóriába, ahol az indikátorokként szereplő mutatókat viszont csak a jövedelemre adták meg. A négyből 3 szakértő kinyilvánította, hogy a lakhatással kapcsolatos dimenzióban könnyű lenne indikátorokat megadni és nem értik a mellőzésüket az integráció mérése kapcsán. Kevésbé hangsúlyosan, de az egészséggel, mint integrációs dimenzióval kapcsolatban is ugyanerre utaltak. Az aktív állampolgárság, mint újabb összevont kategória, létrehozásával kapcsolatban megjegyezték, hogy

ennek van értelme, hiszen nem csak a politikai aktivitással kapcsolatos mutatókat tették ide, hanem a tartózkodás hosszának és az állampolgárság megszerzésének a kérdéseit is. Hiányolták viszont a szakszervezetekhez (egyéb érdekvédelmi szervezetekhez), civil szervezetekhez, egyházakhoz, sport klubokhoz való kapcsolódásuk indikátorait. A zsebkönyvben külön fejezetként szerepel a migránsok attitűdjei. Ezek kihagyását az integráció mutatói közül, mind a négyen elvetették és a „puha mutatók” használatát javasolták európai léptékben is.

Irodalomjegyzék

- Amcoff, Jan–Westholm, Erik (2006): *Understanding rural change – demography as a key to the future*. Institute for Future Studies, Stockholm.
- Boeri, Tito–Hanson, Gordon–MacCormick, Barry (eds.) (2002): *Immigration policy and the welfare system*. Oxford University Press, Oxford.
- Brunovskis, Anette–Djuve, Anne Britt–Haualand, Hilde Maria (2003) *Facing a Baltic Invasion? Mobility of Baltic labour towards the Nordic countries*. Fafo, Oslo.
- Button, K.J.–Vega, H. (2008): The effects of air transportation on the movement of labor. *GeoJournal*, vol. 71. no. 1. 67–81.
- Doyle, Nicola–Hughes, Gerald–Wadensjö, Eskil (2006): *Freedom of movement for workers from Central and Eastern Europe. Experiences in Ireland and Sweden*. Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), Report No. 5, Stockholm.
- Füle Miklós–Princz–Jankovics Tibor (2004): Európai kísérletek a ritkán lakott területek mobilitásának fejlesztésére. *Magyar Tudomány*, no. 4. pp. 504–512.
- EU Memorandum (2009): *Draft Presidency conference conclusions on indicators and monitoring of integration policies*. Swedish Presidency of the European Union, 1. October, 2009.
- Gellérné, Lukács É.–Illés, S. (2005): *Migrációs politikák és jogharmonizáció*. KSH NKI Kutatási Jelentések 79, Budapest.
- Gerdes, Christer–Wadensjö, Eskil (2008): *Immigrants from the new EU member states and the Swedish welfare state*. Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), Report No. 9, Stockholm, 48 p.
- Illés, S.–Gellérné Lukács, É. (2007): A tudományos kutatók migrációjáért. *Európai Tükör*, vol. 12. no. 4. 13–30.
- INTEGRATIONSVERKET (2006): *Pocket Facts. Statistics on integration*. The Swedish Integration Board, Norrköping.
- Integration Report (2005): *Summary and agenda for integration and diversity*. Integrationsverket, Norrköping.
- IOM, (2008): *World Migration 2008: managing labour mobility in the evolving global economy*. International Organisation for Migration, Geneva.

- Khoo, S.–Voigt-Graf, C.–McDonald, P.–Hugo, G. (2007): Temporary skilled migration to Australia: employers' perspectives. *International Migration*, vol. 45. no. 4. 175–201.
- Lundborg Per (2007): *Assimilation in Sweden: wages, employment and work income*. The Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies (SULCIS), Stockholm. Working Paper, 2007:5.
- Mahroum, S. (2001): Europe and the immigration of highly skilled labour. *International Migration*, vol. 39. no. 5. 27–43.
- Nekby, Lena (2006): The emigration of immigrants, return vs onward migration: evidence from Sweden. *Journal of Population Economics*, vol. 19. pp. 197–226.
- Niedomysl, T.–Östh, J.–van Maarten, H. (2009): The globalisation of marriage fields. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, (forthcoming).
- Oloffson, Jonas (2005): *Stability or change in the Swedish labour market change?* Institute for Futures Studies, Stockholm.
- Östh, J.–van Maarten, H.–Niedomysl, T. (2009): The geographies of recruiting a partner from abroad: an exploration of Swedish data. In: Heikkilä, E.–Yeoh, B. (eds.) *International Marriages in the time of globalisation*. Nova Science Publishers, New York (forthcoming).
- Pedersen, Peter–Pytlikova, Mariola–Smith, Nina (2008): Selection or network effects? Migration flows into OECD countries 1990–2000. *European Economic Review*, vol. 52. no. 7. pp. 1160–1186.
- Rédei, M. (2007): *Mozgásban a világ. A nemzetközi migráció földrajza*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- SULCIS (2008) Annual Report 2008. Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies. Stockholm University, Stockholm.
- Wanensjö, Eskil–Gerdes, Christer (2004): Immigrants and the public sector in Denmark and Germany and some socioeconomic consequences of immigration. In Tranaes, Torban–Zimmerman Klaus eds.) *Migrants, Work and the Welfare state*. University Press of Southern Denmark, Odense, pp. 149–168.
- Westholm, Erik (2003): *Leaving rurality behind. Re-orientation of spatial policies in Sweden*. Institute for Futures Studies, Stockholm.